

Het onderzoek van Ir. Van Hoffen naar de Bennekomse boerensamenleving

PROF. DR. E. W. HOFSTEE, DR. G. A. KOOY, DRs J. H. W. LIJFERING EN DRs E. ABMA

I. INLEIDING

Het is onmogelijk een mens en zeker een intensief levend en daardoor aan facetten rijk mens als Van Hoffen, in enkele woorden te karakteriseren. Het wil me echter voorkomen, dat men veel van hetgeen hem kenmerkte kan vangen onder de constatering, dat hij plezier had in het menselijke gedoe. Hij genoot intens van het doen en laten van mensen, hield ervan om ernaar te kijken en erin deel te nemen.

Deze eigenschap verklaart misschien ten dele zijn langdurige en enthousiaste participatie in het studentenleven, zijn liefde voor het toneel, zijn grote belangstelling voor de geschiedenis en zijn bereidwilligheid om mensen in zijn omgeving, die hulp behoeften, bij te springen. Ze verklaart misschien ook zijn ongeschiktheid voor de ambtelijke wereld, waar het levend-menselijke verloren dreigt te gaan achter instructies, voorschriften en formulieren.

Het is jammer, dat zijn levensgang ertoe heeft geleid, dat pas in zijn laatste jaren deze natuurlijke drang tot het zich inleven in zijn menselijke omgeving hem de weg deed inslaan naar het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Zou hij deze weg eerder hebben gevonden, dan zou dit Van Hoffen vermoedelijk veel vreugde hebben gegeven en hem misschien verschillende teleurstellingen hebben bespaard, terwijl onze kennis van de plattelandssamenleving er waarschijnlijk zeer bij gebaat zou zijn geweest.

De wijze, waarop hij zijn onderzoek naar de Bennekomse boerensamenleving aanvatte en zijn groeiende belangstelling voor sociologie en sociografie in het algemeen, toonden duidelijk, dat Van Hoffen zich er zelf meer en meer van bewust werd, dat hier voor hem een weg lag, die paste bij zijn aanleg en zijn karakter. Hoewel hij het bewijs van zijn kunnen, de voltooiing van zijn dissertatie, niet meer heeft kunnen leveren, was het reeds duidelijk, dat hij zich tot een voortreffelijk onderzoeker ontwikkelde.

ONOVERTREFBAAR WAARNEMER

Als waarnemer van de menselijke samenleving had hij onder de onderzoekers, die ik heb gekend, nauwelijks zijn gelijke. Zijn vrijmoedigheid, zijn ontwapenende charme en zijn eerlijke liefde voor de medemens, die overigens bepaald niet sentimenteel was, gaven hem overal toegang en maakten het hem mogelijk aan mensen vragen te stellen, die slechts weinigen aan anderen kunnen

stellen, en op deze vragen antwoord te krijgen óók nog. Met het materiaal, dat hij op deze wijze verkreeg, ging hij zorgvuldig om; met een nauwkeurigheid en een zin voor objectiviteit, die velen misschien van deze schijnbaar zo zorgeloze man niet zouden verwachten, legde hij zijn gegevens vast.

Het zou Van Hoffen zeker moeite hebben gekost om de uitkomsten van zijn onderzoek systematisch gerangschikt, goed geanalyseerd en tot een eenheid geordend, in een boek vast te leggen. Zijn belangstelling in de mens was te levend en te concreet om het hem gemakkelijk te maken deze concrete werkelijkheid op de wetenschappelijke ontleedtafel te leggen en zijn materiaal tot een volgens wetenschappelijke principes opgebouwd geheel te verwerken. Het zou hem echter ongetwijfeld zijn gelukt. Hij stond op het punt met het schrijven van zijn boek te beginnen. Hij had de vaste wil er iets goeds van te maken en hij wist, waar voor hem de voetangels en klemmen lagen. Hij was intelligent en had zich reeds zodanig in de theoretisch-sociologische literatuur verdiept, dat hij wist, welke weg hij zou moeten volgen.

Van Hoffen was er zich van bewust, dat hem geen lang leven beschoren zou zijn en verschillende malen heeft hij half ernstig, half schertsend gezegd, dat hij nog voor zijn dood hoopte te promoveren. De dood heeft hem toch nog

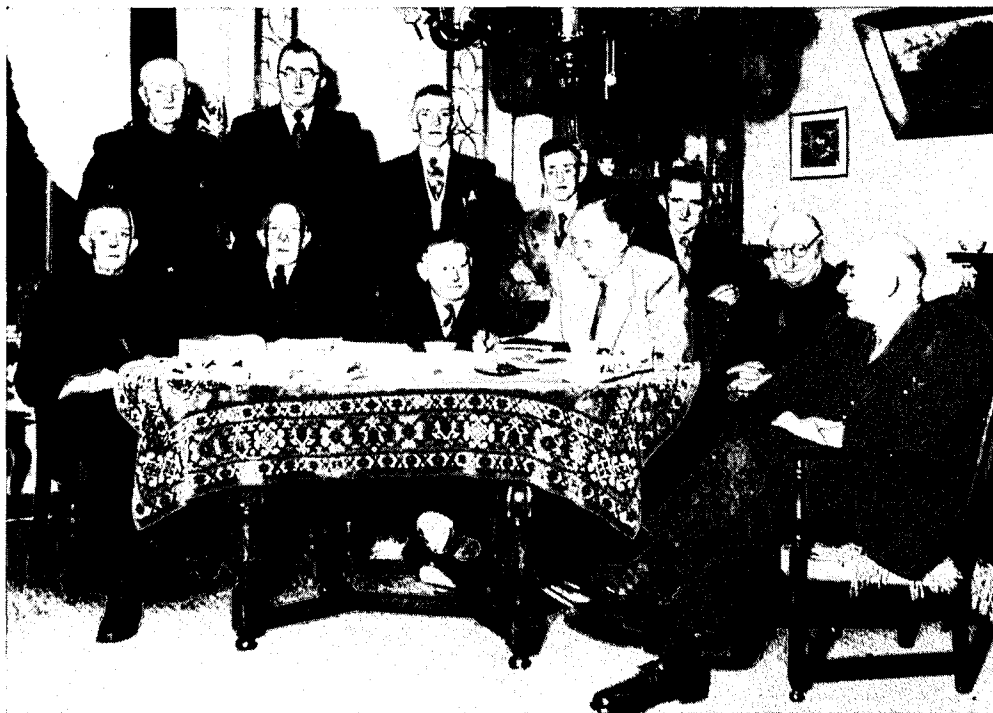

Fig. 1. Overleg met Bennekomse boeren. 12 mei 1955. Foto: Rein Heij

verrast. Toen hij stierf, was wel het materiaal vrijwel volledig verzameld, maar er was nauwelijks een begin van een manuscript. Zoals vrijwel steeds bij onderzoekingen als deze was het grootste deel van zijn materiaal slechts bruikbaar voor hemzelf. Van zeer uitvoerige gesprekken met ongeveer 200 boeren, die een representatieve steekproef van de Bennekomse boerenbevolking vormden, had hij echter de kwantificeerbare uitkomsten op enquêteformulieren vastgelegd en naderhand op enorm grote telkaarten overgebracht. Het is enkele van mijn medewerkers mogelijk geweest uit dit materiaal, samen met enkele andere gegevens, drie korte schetsen van enkele aspecten van het sociale leven van de Bennekomse boerenbevolking samen te stellen. Zij zullen de eersten zijn om te erkennen, dat zij echter niet konden geven, wat Van Hoffen zou hebben kunnen geven. Wat zij hadden, was in feite dood materiaal, dat zij niet hadden „beleefd”, zoals Van Hoffen dit had gedaan. Mogen deze bijdragen echter dienen als een bewijs van onze grote waardering voor het werk, waaraan Van Hoffen zich in de laatste jaren van zijn leven zo volkomen had gegeven.

E. W. Hofstee

II. ENKELE OPMERKINGEN OVER HET HUWELIJK VAN DE BENNEKOMSE BOER

Het enquête-materiaal, door Ir van Hoffen nagelaten, biedt aan de niet-kenner van agrarisch Bennekom de mogelijkheid enkele sociologische opmerkingen te maken over het huwelijk van de Bennekomse boer. Deze Bennekomse boer moet dan worden opgevat als een mensentype, dat voor ons oprijst na systematische beschouwing van Van Hoffens materiaal. De enkele opmerkingen over het huwelijk van de Bennekomse boer, die wij hieronder willen maken, betreffen niet onmiddellijk het huwelijk van alle Bennekomse agrariërs, doch dat van het representatieve deel, waarvan de eigenaardigheden door Van Hoffen na enquête werden geregistreerd. Middellijk zijn het wel opmerkingen over het huwelijk van de Bennekomse agrariër, of anders: de Bennekomse boerengroep als geheel. Zeer welbewust hebben wij gesproken van „enkele opmerkingen”, want het zou te pretentiefus zijn, wanneer wij meenden, een afgerond beeld te kunnen schetsen. Van Hoffens enquête-materiaal had hem moeten dienen tot verificatie van verbanden, die hij door participatie reeds lang had onderkend. Het beeld, dat hij van het huwelijk van de Bennekomse agrariër zou hebben getekend, ware hem daartoe de tijd gelaten, zou ook zonder de beschikking over het enquête-materiaal scherp en indringend zijn geweest. De bewerking van de enquête-gegevens kan niet meer opleveren dan een vaag silhouet van het beeld, dat Van Hoffen zonder twijfel zou hebben ontworpen.

Wanneer wij spreken van een silhouet, dan doelen wij impliciet ook op de disproportionaliteit van de afspiegeling.

Beogend iets weer te geven van het onvoltooide werk van een landbouwingenieur, die werd gegrepen door de sociologie, trachten wij eerst iets te